

शेतीला सन्मान मिळाला, तरच शेतकऱ्याला चांगले दिवस येतील!

प्रसंग- पद्मश्री डॉ. आप्पासाहेब पवार आधुनिक कृषी उच्च-तंत्र पुरस्कार वितरण सोहळ्यात आभाराचे भाषण

दि. २१-११-२००८, स्थळ - जैन हिल्स, जळगाव

जैन इरिगेशन ही जगातील नामांकित संस्था! या संस्थेद्वारा दिला जाणारा पद्मश्री डॉ. आप्पासाहेब पवार आधुनिक कृषी उच्च तंत्र पुरस्कार कृषिक्षेत्रातील प्रतिष्ठित पुरस्कार. प्रगतीशीलता, आधुनिक कृषितंत्र अशा अनेक निकषांवर आधारित असलेल्या या वर्षीच्या पुरस्काराचे मानकरी ठरले विश्वासराव पाटील आणि भगवानराव क्षीरसागर. त्या पुरस्कार सोहळ्यातील डॉ. भवरलालजी जैन यांचे हे भाषण, त्यांची व्यापक भूमिका स्पष्ट करते. 'शेतकरी सुखी, समृद्ध तर राष्ट्र सुखी-समाधानी!' अशी त्यांची सार्थ अपेक्षा आहे. त्यामुळे हे भाषण औपचारिकेचा कोरडेपणा प्रदर्शित करणारे होत नाही. प्रस्तुत भाषणात शेती, शेतकऱ्यांसोबत आप्पासाहेब आणि शरदराव पवार यांचे विषयी असलेल्या ऋणानुबंधाचे दर्शन होते. शेतकऱ्यांनी मनाचा दुबळेपणा त्यागून क्षीरसागर आणि पाटील यांच्यासारख्या भूमिपुत्रांकडे मार्गदर्शक या दृष्टीने बघितले पाहिजे, असे इथे प्रतिपादन करतात. पवार साहेब शेतकऱ्यांचे पांडुरंग असून, त्यांनी देशाचे पंतप्रधान व्हावे, ही सद्भावनाही भाऊ व्यक्त करतात. शास्त्र आणि तंत्राची जोड दिली तर कृषिक्षेत्राचा सर्वांगीण विकास होईल, याची सुस्पष्ट जाणीव ही भाऊ इथे व्यक्त करतात.

सन्माननीय व्यासपीठ, भारताचे कृषिमंत्री शरदराव पवार, पद्मश्री आप्पासाहेब पवार आधुनिक कृषी उच्च तंत्रज्ञान पुरस्कार प्राप्त झालेले विश्वासराव पाटील, भगवानराव क्षीरसागर, त्यांच्या धर्मपत्नी, मित्रहो, मला या पुरस्काराच्या निमित्त अनेक वृत्तवाहिन्यांनी आणि वृत्तपत्रांनी एक प्रश्न आवर्जून विचारला, 'भवरलालजी आपण जे अॅवार्ड देता, त्या अॅवार्ड देण्यामागचे प्रयोजन काय?' मी त्यांना म्हणालो, 'जोपर्यंत शेतीला सन्मान मिळत नाही तोपर्यंत शेतीला दिवस तरी चांगले कसे येतील?' शेतीला सन्मान मिळेल, शेतीमध्ये सुबत्ता येईल, शेतकरी सुखी होईल, तर खऱ्या अर्थाने देशाची प्रगती झाली असे घडेल. हे सर्व मोठ्या प्रमाणात होण्यासाठी, काहीतरी प्रेरणा आपल्याला कोणाकडून तरी मिळायला पाहिजे. आपण नेहमी असे बघत असतो की, Seeing is believing आणि त्या दृष्टीने प्रयत्न करत असतात. म्हणून इतिहासाकडे वळून बघितले असताना आत्ताच थोरात साहेबांनी सांगितले त्याप्रमाणे, पहिल्या हरितक्रांतीमध्ये ज्यांनी अतिशय प्रभावी भूमिका बजावली त्यात आप्पासाहेबांचे नाव अग्रस्थानी आहे! (टाळ्या)

माझी आणि आप्पासाहेबांची मैत्री जडली, ती १९८५ मध्ये, फेस्नोला अमेरिकेमध्ये तेही एक्झीबिशन बघायला गेले होते, आणि मी ही त्याच एक्झीबिशनसाठी गेलो होतो. आप्पासाहेब शिंदे आणि आप्पासाहेब दोन्हीही तिथे होते, तिथे पहिल्यादा आमचा संवाद झाला. ग्रे हॉन्डच्या बसच्या रांगेत उभे असताना पाच भारतीय अगदी स्पष्टपणे जाणवलेत, आणि तीन आम्ही होतो. सहज बोलायला सुरुवात केली. परस्पराना नावाने ओळखत होतो, परंतु प्रत्यक्ष कधी भेटलेलो नव्हतो आणि ज्यावेळी भेटलो त्यावेळी, मी आप्पासाहेबांना सांगितले की, “आप्पासाहेब, ठिबक सिंचन ही आपल्याला महाराष्ट्रामध्ये विशेष गरजेची आहे.

या दृष्टिकोनातूनच मी या एक्झीबिशनमध्ये आलो आहे. पाण्याच्या नियोजनाच्या दृष्टीने, देशालासुद्धा त्याची अत्यंत गरज आहे. तेव्हा ठिबक सिंचनाशी संबंधित वस्तूंच्या उत्पादनाचा कारखाना तिथे टाकावा आणि याचा प्रचार करावा, यासाठी मी इथे आलो आहे.” त्यानंतर आम्हाला परस्पराचे नाव, गाव, पत्ता, किंवा जात, धर्म या गोष्टींची आवश्यकता लागली नाही. आमची जात एकच होती, दोन्ही भूमिपुत्र होते! (टाळ्या) शेतकऱ्यांचे भले पाहणारे होते. आप्पासाहेबांनी मला जेव्हा जेव्हा वेळ मिळाला, त्या त्या वेळी बारामतीला बोलावून घेतले. आमची शेतीच्या संदर्भात चर्चा सातत्याने सुरू राहिली. त्यांचे शेवटचे उद्गार आपल्यासमोर मांडतो, “भवरलालजी आम्हाला असे वाटते की, आमचे खांदे आता थकले आहेत. तेव्हा सशक्त अशा खांद्यांवर हा भार गेला पाहिजे. तुमचा जन्मच मूळ आमची जी काही स्वप्ने आहेत, ती पूर्ण करण्यासाठी झाला असावा.” आप्पासाहेबांनी त्यावेळी काढलेले हे उद्गार कायमचे मनावर कोरले गेले आहेत! (टाळ्या)

मित्रहो, हे शब्द अत्यंत महत्त्वाचे शब्द आहेत, कारण त्या शब्दांना ऊर्जेची शक्ती आहे. आयुष्यभर आप्पासाहेबांनी शेतकऱ्यांसाठी बारामतीमध्ये अनेक प्रशिक्षण वर्ग चालवले. शेतकऱ्यांशी संबंधित उपक्रम जिथे जिथे असतील, शेतकऱ्यांचा परिसंवाद असेल, ज्या ज्या ठिकाणी शेतकऱ्यांशी सुसंवाद साधण्याची संधी मिळाली आप्पासाहेब स्वतःहून, स्वखर्चाने, निस्वार्थ सेवाभावाने पोहोचले! तीन-तीन तास अगदी बेंबीच्या देठापासून ज्याला आपण म्हणतो, आधुनिक शेती विषयी बोलत राहिले. सामान्यातल्या सामान्य माणसाला समजेल अशा भाषेतून बोलत राहिले. एखाद्या व्रतस्थ माणसाप्रमाणे त्यांनी आयुष्यभर हे कर्तव्य केले.

जळगावला ते कमीतकमी दहा वेळा आले, एकदा सर्वांना घेवून फॅक्टरी दाखवायला

आले, दुसऱ्या वेळी हे संशोधन केंद्र दाखवायला आले, तिसऱ्या वेळी आप्पासाहेबांना मी एका शेतकरी मेळाव्याकरिता बोलावले होते, म्हणून त्यांचे येणे झाले, चौथ्या वेळी एक पारितोषिक वितरण समारंभ होता, त्यासाठी आले, अशा अनेकवेळा आप्पासाहेब आले. आप्पासाहेबांची अखेरची जळगावभेट माझ्या कायमची स्मरणात आहे. त्यावेळी ते मला म्हणाले, “भवरलालजी असे वाटते, मी इथे जैन हिल्सला येऊन दोन-तीन दिवस रहावे!” मला खूप आनंद झाला. मी लगेच म्हणालो, “आप्पासाहेब आपण माझ्या मनातलच बोललात! आजच का नाही रहात?” त्यावर आप्पासाहेब लगेच म्हणाले, “यानंतर पुन्हा जेव्हा येईल, तेव्हा मी नक्की राहणार आहे.” मित्रांनो, तो दिवस उगवला नाही!

ज्यावेळी आप्पासाहेबांच्या हृदयावर दुसरी शस्त्रक्रिया होणार होती, त्यावेळी मी आप्पासाहेबांच्या पलंगाजवळ बसलो. मन कसे मोठे असते हे पहा, पवार साहेब तिथे होते, सगळे कुटुंबाचे लोक तिथे हजर होते. पवार साहेबांनी सांगितले, “आपण सगळे आता बाहेर निघावे. फक्त आप्पासाहेब आणि भवरलालजी इथे बसतील, भवरलालजींना हृदय शस्त्रक्रियेचा खूप गाढा व्यासंग आणि अभ्यास आहे, अनुभवसुद्धा आहे, तेव्हा स्वतःच्या हृदयाच्या एकूण शस्त्रक्रियेबद्दल ते आप्पासाहेबांशी बोलणार आहेत. इथे दुसरा कोणी नको.” सगळे पवार कुटुंबीय, साहेब स्वतः बाहेर जाते झाले. आप्पासाहेबांच्या अशा अनेक आठवणी मन हळवे करणाऱ्या आहेत. मित्रांनो हे ऋणानुबंध अतिशय घट्ट आहेत, म्हणूनच महाराष्ट्रभर सतत त्यांच्या सत्कार्याची स्मृती तेवत राहो, हा एक पवित्र हेतू या पुरस्कारामागे आहे.

एका मित्राची स्मृती, त्यांनी केलेले काम हे जर शेतकऱ्यांच्या हिताचे असेल, शेतीच्या हिताकरिता असेल तर प्रत्येक पुरस्काराच्या वेळी त्यांची आठवण आपल्याला करून देता आली पाहिजे. महाराष्ट्रातील चार-पाच विभाग लक्षात घेऊन त्या त्या विभागीय शेतकऱ्यांमधून निवड होते. महाराष्ट्र एवढा मोठा प्रदेश आहे, इथे सगळेच लोक प्रगतीशील आहेत, आधुनिक शेती करणारे आहेत. केवळ एका शेतकरी बंधूला निवडायचे ठरवले, तर ते फार कठीण काम आहे. म्हणून महाराष्ट्राचे पाच विभाग करून आपण दर दोन वर्षांनी प्रत्येक विभागामध्ये जाऊन, १० दिवस अभ्यास दौरा काढून ही निवड प्रक्रिया पूर्ण करीत असतो. या निवड प्रक्रियेमध्ये, मला, आपल्याला हे आवर्जून सांगावसे वाटते की, साधारणतः २० ते २५ शेतकऱ्यांकडे तरी हे निवड समितीचे सदस्य जातात. प्रगतीशीलता, आधुनिक कृषितंत्र अशा अनेक गोष्टींची तपशिलासह चौकशी केल्यानंतर ही निवड केली जाते. मित्रांनो, केवळ एका शेतकऱ्याची निवड करणे, हे काम खरोखरच फार कठीण आहे!

जालना जिल्ह्यातल्या कडवंचीचे भगवानराव क्षीरसागर यांच्यासारखा माणूस, केवळ एक भूमिपुत्र या दृष्टीने जरी आपण त्यांच्याकडे बघितले तरी ते या सन्मानाला पात्र होते हे लक्षात येते. आज मितीस त्यांच्याकडे ६० एकर शेती आहे. त्यापैकी ४३ एकरांवर ठिबक आहे. क्षीरसागर आत्ता मनोगत व्यक्त करताना म्हणाले, “पुरस्काराची एक लाख रुपयांची रक्कम भाजीपाल्याच्या शेती करणाऱ्या छोट्या शेतकऱ्यांना देणार आहे.” त्यांचे हे उद्गार शेतकऱ्यांची दानत स्पष्ट करतात! (टाळ्या...) मित्रहो, अनेक शेतकरी बंधू शेतीत पिकत नाही म्हणून आत्महत्या करायला निघालीत. कितीतरी आत्महत्या झाल्यासुद्धा. अशावेळी या माणसाने अतिशय कणखरपणे हे उद्गार काढावे यात काहीतरी इंगित असले पाहिजे. आपल्या या बंधूचा आत्मविश्वास बघा! त्याने आपल्याला दिलेला विश्वास बघा! दोन्ही गोष्टी फार महत्त्वाच्या आहेत.

माझे जन्मगाव वाकोद. या वाकोद पासून अगदी ६-७ किलोमीटरवर अजिंठ्याच्या कुशीत उगम पावणारी सोनद नदी ज्यांच्या लोहारा गावाला आहे, त्या गावचे प्रगतीशील शेतकरी श्री. विश्वासराव पाटील यांच्या गावालाही मी जाऊन आलेलो आहे. त्यांची-माझी भेट नेहमी होत असते. त्यांनी एवढ्या मेहनतीने, नव्या पद्धतीने शेती करून, सामाजिक बांधिलकीसुद्धा जपलेली आहे. मित्रांनो, त्यांचे उद्गार सर्व शेतकऱ्यांना आयुष्यभर प्रेरणा देत राहतील. ते म्हणालेत, “आपल्याला पुढील जन्म हा शेतकऱ्यांच्याच पोटी मिळावा. जिथे कोरडवाहू आहे, तिथेच मिळावा,” अशी भावना व्यक्त करणारा माझ्या आयुष्यात पहिला शेतकरी मी पाहतो आहे! (टाळ्या...)

जैन चॅरिटीजला अशा या दोन गुणवान शेतकऱ्यांचा सन्मान करण्याची संधी या निमित्ताने मिळाली, त्याबद्दल मी स्वतःला भाग्यवान समजतो. नेहमीप्रमाणे अधिकारवाणीने पवारसाहेबांकडे जाऊन मी विनंती केली, “साहेब, आपल्याला अशा सोहळ्याला आलेच पाहिजे, जैन हिल्सला ‘कृषी पंढरी’ म्हणतात आपण एवढ्या मोठ्या देशाचे कृषिमंत्र आहात, शेतकऱ्यांचे साक्षात पांडुरंग आहात! पांडुरंगाने भक्तांचे दर्शन करण्यासाठी, म्हणजे शेतकऱ्यांचे दर्शन करण्यासाठी आलेच पाहिजे!” (टाळ्या)

ज्यावेळी असा प्रेमाचा आग्रह, अगदी अंतःकरणापासून असतो त्यावेळी साहेबांचाही नाईलाज होतो. आता थोड्यावेळापूर्वी साहेब म्हणाले, “भवरलालजी, तिथे येऊन तेच तेच परत कसे बघायचे?” मी लगेच म्हणालो, “साहेब तेच तेच मुळीच दाखवणार नाही, जे दाखवीन ते नवीनच दाखवीन. त्यात वादच नाही!” मित्रांनो, त्यानंतर मला वेगळे काही सांगायची गरज पडली नाही, साहेब आता ज्या रस्त्याने जैन हिल्सवर चालून आले

त्यांनी मला प्रश्न विचारला, “ ती केळी काय अप्रतिम आहे हो? आजपर्यंत अशी केळी नाही पाहिली!” मी म्हणालो, “साहेब अजून मध्ये तर आपण गेलाच नाहीत, बाहेरूनच पाहिली, रस्त्यावरूनच पाहिली.” मित्रांनो, दृष्टी पहा. कृषिमंत्र्याची दृष्टी कशी असावी? तर अशी असावी! मी तर याही पुढची अपेक्षा बाळगून म्हणेल, “केवळ कृषिमंत्री नाही, असा पंतप्रधान या देशाला लाभावा, तरच देशाची प्रगती सर्वार्थाने शक्य आहे!” (टाळ्या...)

शेतीला चांगले दिवस यावे असे वाटत असेल तर शेतकरी पंतप्रधानपदी बसला पाहिजे. जर शेतकरी त्या उच्च स्थानावर बसला, तर ही अर्थव्यवस्था कोलमडणार नाही, तिला सातत्य येईल. कृषीने जर आमच्या इंडस्ट्रीला हात दिला नाही, तर मला असे वाटत की इंडस्ट्रीलासुद्धा भवितव्य नाही. ही गोष्ट केवळ बोलून दाखवली पाहिजे असे नाहीतर, ही गोष्ट आता संपूर्ण जगाला पटायला लागली आहे. जगसुद्धा या गोष्टीकडे आता वळायला लागले आहे. शेतीच्या सर्वांगीण प्रगतीसाठी शास्त्र आणि तंत्र या दोघांची जोड आपल्याला घ्यावीच लागेल!

मित्रांनो, माझ्यासह आपण सर्व जण, साहेबांचे विचार ऐकायला आतूर झालेला आहात.

आपण अनेक जिल्ह्यांमधून इथे आलात आणि आम्हाला उपकृत केलेत त्याबद्दल आपल्या सर्वांचे, प्रत्येकाचे, नाव न घेतासुद्धा अगदी माझ्या हृदयामध्ये आपले मानाचे स्थान आहे. मनापासून आपले आभार मानतो, आणि मी माझी जागा स्वीकारतो.

जय हिंद, जय महाराष्ट्र!